

УДК 930.85 (477.74) 392.7

ОБРАЗИ ДЕРЖАВИ І ВЛАДИ В УЯВЛЕННЯХ УКРАЇНСЬКОГО СЕЛЯНСТВА

Тетяна Тхоржевська

Одеський національний політехнічний університет,
Україна, м. Одеса, проспект Шевченка, 1
e-mail: tvtchor@mail.ru

У західному науковому дискурсі активно використовується термін «постсоціалізм». Ним зазвичай послуговуються дослідники, що вивчають проблеми колишніх країн Східного Блоку. Польська дослідниця А. Малевська-Шалигін стверджує, що «для західних дослідників, а також для західного медіального дискурсу він є різновидом діагнозу, який у скороченому та дуже спрощеному вигляді узагальнює актуальну ситуацію країн колишнього СРСР та країн-сателітів» [1]. Антропологічне дослідження, проведене А. Малевською-Шалигін серед польських селян щодо їхніх уявлень про владу та державу часів постсоціалістичних трансформацій надало можливість оцінити тогочасну селянську «картину світу» та місце у ній образів держави і влади. От лише декілька прикладів: «Вони господарюють так, я знаю... ну як господар залишив на господарстві наймитів. То наймити усе продають прокляті, так і вони продають Польщу доценту!»; «немає справедливості»; «вони повинні забезпечити роботою». Тогочасні уявлення про владу та державу польського селянства авторка пов'язує з тим, що селянство екстраполює свої уявлення про господарство та господаря на уявлення про державу і владу. А, отже, саме поняття «постсоціалізм» є, на її думку, не зовсім вдалим, оскільки «досліджувані уявлення про державу чи владу тільки невеликою мірою були сформовані в часи соціалізму. Матрицею, що становить їх фундамент, є народна культура» [2].

Співзвучність наведених висловлювань поляків тому «образу влади й держави», що є наявним у сучасному українському комунікаційному просторі, так би мовити «образа на державу» з одного боку, висловлювання про патерналізм більшості громадян

України з іншого боку, спонукала мене до написання цієї статті.

Таке явище як патерналізм дійсно часто прив'язується до «постсоціалізму», пояснюється наслідками тоталітарного минулого, коли держава мала обов'язок дбати про все, право карати та милувати. Наскільки це явище є вкоріненим у нашій свідомості (чи підсвідомості), чи дійсно воно пов'язане з наслідками соціалістичного минулого, чи має глибше коріння – ті проблеми, поста новка яких і є метою даної роботи.

Емоційний зв'язок між людиною та державою, між людиною та владою, будучи важливим аспектом сучасних соціогуманітарних досліджень, стає у тих чи інших аспектах предметом наукового пошуку політологів, соціологів, політичних психологів. Так, М. Фоломєєв вважає, що тривале існування в умовах недемократичних політичних режимів залишило у спадок тоталітарну політичну культуру; саме тому «актуалізується тема патерналізму, притаманого радянській добі...» [3]. А. Зоткін, розглядаючи проблему у ширшому контексті, стверджує, що Україна має суттєві відмінності від інших країн колишнього СРСР, що обумовлено феноменом «патерналізму без авторитаризму». Останній пояснюється регіоналізацією українського суспільства та відсутністю у нього відповідних соціально-політичних практик, історично сформованих моделей відносин із державою [4].

Дослідження подібних речей антропологами (етнологами/етнографами) також має власну традицію. У межах класичних антропологічних студій минулого століття (Е. Еванс-Причард [5], К. Гірц [6] та ін.) досліджувались системи управління та владних відносин в окремих суспільствах, соціальна організація. Дослідження подібних

локальних спільнот (які не належали до культури дослідників) відрізнялись уявленнями про їхню гомогенність і статичність. Подальший розвиток антропологічних досліджень проходив по лінії усвідомлення сегментації суспільств (Ф.Барт [7]), гетерогенності, зокрема та політичної, досліджуваних спільнот.

Так, Р. Редфілд стверджував, що не існує єдиної загальнонаціональної «картини світу». В одній культурі співіснує декілька культурних традицій, зокрема, культурна традиція «шкіл і храмів» («велика традиція») і традиція сільської громади («мала традиція»).

Щодо українських реалій, вивчення саме «малої традиції», тобто селянських уявлень, може стати добрим підґрунтям для усвідомлення уособлення влади та держави для всього українського суспільства. По-перше, це пов'язано з тим, що сьогодні селянство становить третину населення держави. По-друге, динаміка чисельності сучасних українських міст дозволяє зрозуміти, що велика кількість сучасних мешканців міст є міщанами лише у другому–третьому поколіннях (наприклад, населення Києва становило у 1939 р. 847 тис., у 2014 – 2869 тис.; населення Одеси у 1939 р. становило 602 тис, у 2014 – 1017 тис. Така сама динаміка спостерігається і щодо інших українських міст [8]), а отже селянська «картина світу» лишається актуальною.

Головним джерелом для цієї роботи є біографічні наративи, як зібрані під час власних польових досліджень у Степовому Побужжі, так і записані під час експедицій Запорізького наукового товариства ім. Я. Новицького і надруковані у багатотомному виданні «Усна історія Степової України» [9]. Крім того, постсоціалістичні уявлення про владу і державу певною мірою відображені у соціологічних опитуваннях [10].

Детальний розгляд уявлень про владу та державу в історичному вимірі неможливий у межах цієї розвідки. Проте здається доречним навести хоча б фрагментарно деякі відомості щодо цього питання у досоціалістичну добу.

Характеризуючи ситуацію середини XVII ст., Н. Яковенко зазначає: «В очах

світських осіб володар-помазанник виступає носієм божественної санкції і знярядям вищої справедливості, причому ці ознаки прикладаються нарівно як до колишнього володаря, короля-католика, так і до актуального правителя – православного царя» [11]. Повноваження гетьмана, який здійснював реальну владу, також сприймалися як наслідок «божественного обранництва», але лише тому, що у принципі «немає влади як не від Бога» [12]. Разом з тим фігура гетьмана в уявленнях поставала такою, що не лише має права внаслідок обранництва, але й обов'язки і відповідальність. Серед чеснот, яких очікували від носія влади – «доблесть», «мужність», «розсудливість» і «великодушність», що передбачало служіння публічному благу як цінності, що її володар мусить ставити вище за свої приватні інтереси [13].

Особливої уваги заслуговує те, що «звинувачення недбалих гетьманів – не «строителів и опекунов», а «*виродков отчизни, які чинять те чи те «для власних приват и амбицій, а не для ползи всенародной», «для своїх приват и интересов», «з немалим отчизни ущербом... для своего властолюбця...» є часто повторюваним семантичним кліше...» [14].*

Інститут гетьманства поступово втрачав повноваження, а, отже і сенс існування впродовж XVIII ст. на Лівобережжі; Правобережна Україна перебувала на маргінезі політичного життя Речі Посполитої. Козацька старшина, яка спромоглася з часів Хмельниччини почати формулювати власні претензії на привілейоване становище, втрачає його. Умови післякозацької доби позначилися активним впровадженням кріпосницьких відносин. Після розділів Речі Посполитої, наприкінці XVIII – у першій половині XIX ст. царський уряд проводив «виштовхування бунтівної шляхетної гололи з рядів привілейованого класу».

Отже, досягнувши модерного XIX ст., більшість українців були селянами. Постать гетьмана як уособлення «своєї» влади в уявленнях селян втрачає актуальність. Натомість «своя» влада дедалі більше пов'язана з поміщиком (паном), поліцією, чиновниками. Поряд з тим побутують й уявлення про володаря-помазанника, яким є російський

цар.

Якщо коротко позначити уявлення селян щодо панів, поліції, чиновників, воно виглядає як «вони хочуть нас обдурити». Вважаючи, що поліція мусить захищати їх від панів, але цього не робить, селяни досить часто скаржилися на неправильні, з їхнього погляду дії поліції. Усна народна творчість зберегла також ставлення до місцевого чиновництва, яке було переважно вкрай негативним [15].

Щодо ставлення до «помазанника», воно було неоднозначним. З одного боку, «матеріали центральних та обласних архівів переповнені судовими справами, у яких ідеться про чисельні інциденти підбурювань і образ, адресованих тому чи іншому російському імператорові» [16]. З іншого боку, побутували й протилежні настрої, в яких «особа самодержця, вища влада в цілому поставали своєрідним джерелом загального добра...» [17].

Такий спектр уявлень про владу зберігався і на початку ХХ ст. Слід підкреслити, що до «своєї» влади селяни ставилися ставилися з недовірою, іронією, намагаючись при цьому «тримати дистанцію», але її представники цілком вкладалися в раціональні категорії. Інакше було з коронованою особою: «У далеко не раціональних уявленнях його (царя) бачили грізним караючим началом, уособленням правди, провідником земної справедливості... Селяни богобійно відчували тріпотіння душі перед міфом, абстрактною ідеєю монархічної влади, до певної міри перетвореної у предмет есхатологічного культу» [18].

Ситуація змінюється з початком значних трансформацій першої половини ХХ ст. Йдеться передусім про радянську модернізацію, яка була здійснена у тому числі за рахунок селянства. Яким саме чином відбуваються у свідомості означені процеси, як вони вплинули на уявлення про владу?

Біографічні наративи, зібрані у різних частинах України, подають достатньо відомостей щодо травматичного досвіду зіткнення людини і влади (в даному випадку – радянської) під час колективізації та розкуркулення: «до колгоспу заганяли... не хотіли вступати, боялись общего котла...» [19]; «колгосп коли виник був 29 год... приїхали,

забрали нашу коняку, бричку... насипали з горища все, що в нас було і повезли. Батько ходє, руки ламає, зажурився. Мама, баба плачуть у хаті» [20].

Українське селянство сприймало нову владу саме крізь призму колективізації, розкуркулення й, звісно, спричиненого ними голоду: «Нас вигнали з хати, коли була розкулачка. Я ходила по чужих людях, ночували по-під заборами, у соломі, не було де... Тоді **чорт його зна що за власть була така**. Таскали все що було, вивезли в город... Було таке врем'я комсомол юрбами ходили і знаходили, де що заховано. Таке було время, щоб їх пострілять геть усіх. Вмерло дуже багато. Оця сторона на кладбищі – геть усі померли з голоду. Оці юрбами ходили й викидали людей з хат...» [21]. Тогочасні уявлення про владу відбивалися у розмовах, обговоренні ситуації, що склалася: «А тоді що, зійшлися сусіди, дядьки побалакали: «Куди ж оце ми вступили, давайте вискакувати». І думали, як вони вийдуть із колхозу, то будуть знов так робить. А вони ходять, собирають, а тоді вообщє колективізація, всі пішли» [22]. Узагальнюючи свій життєвий досвід колгоспного життя, М.Ю. Бондаренко зауважила: «25 років ставили трудодні. За палочки давали зерно. **Власті ума не вставили**».

Уявлення про владу у цей час сконцентровані навколо тих осіб, що безпосередньо здійснюють настанови з «центру» щодо колективізації та розкуркулення («комсомол юрбами ходили») і мають переважно негативне забарвлення. Відбулася певна трансформація в уособленні влади: з уявлень про владу зникає елемент сакральності, який був пов'язаний з коронованою особою. Крім того, уявлення про «свою», місцеву владу також зазнають певних змін. Тепер у свідомості відбивається не так «вони хочуть нас обдурити», як «вони хочуть все відібрати», а, отже, позбавити можливості працювати й, врешті, можливості жити.

Аналогічні мотиви можна простежити й в уявленнях щодо радянської влади напередодні війни: «Батьків позабирали, мобілізували усіх у армію. Годний, негодний – усіх забрали. У мене батько був з білим білетом – тоже забрали. Полежав у окопах у мокрому – воно ж сиро вже було – та й то... Як

проводжали... уручили – через двадцять чотири часа – давай у военкомат. Забрали і погнали» [23].

Разом з тим, згадуючи «ностальгію за радянським минулим», яку визначають як одну з головних ознак патерналізму, привертає увагу питання: коли і в який спосіб відбулася настільки серйозна зміна у свідомості, в який спосіб тій «новій» радянській владі вдалося самій посісти місце того *sacrum*, з якого вона виштовхнула «володаря-помазанника, носія божественної санкції і вищої справедливості». Звісно, не претендуючи на вирішення цього питання, наведемо фрагмент з інтерв'ю, яке, видається, прояснює принаймні початок цього процесу. Карнаух Надія Яківна, 1917 року народження (с. Широке Василівського р-ну Запорізької обл.) розповідає про свого батька: «Батько робив панщину у Василівці, ото там, де Попови. А тоді вже землю наділили їм, вони самі хозяйнували. Хозяйствовали самі до 1930 года. В 1928 начались колхозы. Батько не йшов мій, його тягали-тягали – не йдуть. А тут пішли трактора, машини, йому кажуть: «Ну чого ви?» А він: «Не буду, я знаю, що то моя земля і все». А тоді прийшли, взяли п'ятеро свиней, п'ятеро овець, тьолку і корову. А батько ж не йде. А тоді прийшов тут полномочений такий був, поляк Зверинський. Як стали вбалакувать – убалакали. Пішов батько у 1930 годі... Побули-побули мій батько в колхозі, а тоді й каже: «Ото я дурак». Кажу: «Чого, шо в колхоз пішли?» «Ні, я прийшов на роботу, зробив, прийшов. Мати води нагріла, скупався, переодівся *і все*». Повечеряв, цигарка в зуби. **Понравилось йому...**» [24].

У цьому «і все» відбивається можливо і природне бажання позбутися відповідальності за своє господарство, задоволення від того факту, що відповідальність за твою родину, за твоє господарство бере на себе держава і влада. Можливо, саме тут заклався фундамент, на якому згодом був вибудований новий *sacrum*.

Важливим для розуміння сучасних уявлень є також сприйняття влади під час війни. «Своя», місцева влада в цей час уособлена «старостами» та «поліцаями». Ставлення до них неоднозначне. «Старостою був... председатель сельского совета, но то-

ді старостою називався. Німці назначили. Поліцаї були! Ще б не було! Там у сільсоветі... Місцеві всі були. Дядько Мішка, Іван Зайчик, Дмитро, Чувілін, та штук п'ять-шість було... Як вони до людей ставились? Ну... як у Германію брали, наприклад, казали, що оце буде набор. Предупреждали...» [25]. «У войну были **свої хлопці**, но вони работали на нас. Вони казали, коли буде облава, кого будут брать... Голова каже, шо ховайтесь. Сьогодні ще нічого, половлять та повідпускають. А завтра вже будуть оформлять, завтра облава» [26]. «А наш був председатель сельсовета, і при німцях, і після війни остався. Хороший був. Поліцаї є хороші, а є – не дуже» [27].

Образ «німця» як «влади» є також амбівалентним: «Коли німці у селі були, приїжав із районну Міллер. Це його хвамілія чи ні – я не знаю. Людей бив пльоткою прямо. На бригаді пльоткою різав тіки так. А ті німці, шо стояли тут, – людей не били. Були і на постою, мабуть два солдати було. У школі – коли ж там у нас не поселять – чи може й охвіцер, я вже забулась, не помню. У школі було повно солдатні. Ті, шо у нас жили, вони себе харашо вели, шо називається. **У нас тоді нічого не забирали**. А вже наприкінці, оце як уже отступали – забирали усе: і курей, і у кого свині були, – усе позабирали» [28]. «Німці були, стояли у нас у хаті. Те, так вони такі солдати, як і наші були» [29].

Емоційне, оціночне забарвлення уявлень щодо «своєї» влади, тобто тих людей, які здійснюють управління безпосередньо на місці, виконуючи настанови будь-якого «центру», звісно, потребує ґрунтовніших досліджень. Проте наважуся припустити, що воно є приблизно однаковим щодо «комсомолу», представники якого «юрбами ходили» та щодо окупаційної влади. Наявне прагнення дистанціюватися вже не лише від «далекої», але й від «близької» влади. Влада набуває найнегативніших рис у свідомості своїм бажанням «забрати все», яке у свою чергу породжує бажання «не віддати нічого», ретельно приховати все, що маєш.

Отже, впродовж середини ХХ ст. закладається підґрунтя такого амбівалентного уявлення про владу: «вони хочуть все забрати» з одного боку і «батькові понравилось-

ся» з іншого.

Які зміни вносять «постсоціалістичні трансформації» у подібні уявлення дає можливість простежити соціологічне опитування, проведене у 1998 році співробітниками Інституту соціології НАН України.

Пояснюючи своє розуміння владної еліти у ході опитування респонденти давали такі відповіді: «Еліта це – найбагатші люди» (44%), «ті, хто обіймає високі посади» (42%), «кращі, найбільш здібні і видатні у своїй галузі» (15%). Серед 15 соціальних категорій було запропоновано обрати ті, які передусім асоціюються з елітою: виявилось, що це верхівки законодавчої та виконавчої влади, а також заможні люди – підприємці, керівники банків тощо [30]. У ході опитування з'ясувалося, що всі ті, хто належить до «правлячої еліти» довірою майже не користуються. Одне з розповсюджених пояснень цієї недовіри таке: «ті, хто отримав владу, перестають піклуватися про інших людей, про народ, а дбають лише про себе» (68% згодні, 22,5 скоріше згодні) [31].

На запитання: «Наскільки Ваше життя залежить від тих, хто складає нашу правлячу еліту?» відповіді були такі: «дуже залежить» (36%), «достатньою мірою залежить» (37%), лише 8,5% вважають, що «майже не залежить». Тобто свою незадоволеність життям більшість пов'язує не з обставинами і не з самими собою, а з правлячою елітою [32].

Відповідні настрої подають і біографічні інтерв'ю 2009-2010 рр.: «Нікому... не вір. Нікому і ні чому. Ти подивися..., які вони падліці. Всім нам як вони тяжко брешуть!... усі обіцають золоті гори. А ні одне не зробило хороше для людини. Тіки każde для себе!» [33]. Разом з тим у ці часи існує вже та сама «ностальгія за радянським минулим», яка відбивається у певній ідеалізації колишньої величі колгоспів: «а тепер... буряни заростають на городах, поля неорані колхозні» [34]; «вийдеш на поле – 50-60 гектар помідор, помідори ото як рука. З одного корча два відра отаких-го! Січас ні один художник не намалює такого!» [35]. «Тяжолу жизнь прожила, нас троє було. Но ми при роботі були. Саме главное, шо ми були при роботі. А тепер нікакого. Немає того» [36]. «Построїти далі Україну такою, як

вона должна быть, *а не за гроші!*» «оно в Білорусії прімерно, хоть там... но *там дисципліна*. Він *всьо сохранив, нічо не повирі-зав*» [37].

Соціологічне опитування, проведене вже у 2015 році безпосередньо серед сільського населення, свідчить про стійке збереження тих самих настанов щодо влади: на питання «Хто на вашу думку сьогодні більше всього шкодить розвитку українського села?» четверту лідерів посідають агротрейдери, Верховна Рада, уряд, місцева влада. Крім того, 65,9% опитаних селян вважають, що землю продавати не можна, а 76,5% переконані, що українському селу необхідна державна підтримка, пільги та дотації. Показовим є також ставлення до податків: на питання «Якщо ви ведете особисте селянське господарство, чи згодні ви сплачувати помірні податки, які будуть витрачені на розвиток села?» 48,8% відповідає «Я не веду особисте господарство», 16,3% не вірять, що ці податки можуть бути використані справедливо [38].

Отже, можна відзначити певні константи в уявленнях про владу та державу. Факт загалом негативного сприйняття будь-якої влади українцями не є загалом новиною. Проте, у стереотипному уявленні про владу (як і в будь-якому стереотипі) можна виділити як незмінні складові, так і ті, які зазнають змін під впливом зовнішніх чинників.

Незмінними, здається, є уявлення щодо прагнення влади до збагачення й небажання «піклуватися про народ» (тут варто було б виділити ще уявлення про «ідеальну владу», яка як раз «піклується про народ», але це вже предмет окремого дослідження). Згадаймо «часто повторювані семантичні кліше» кінця ХVІІ ст. – «для власних приват и амбиций, а не для ползи всенародной», «для своих приват и интересов», «з немалим отчизни ущербом... для своего властолюбця...». Аналогічні мотиви звучать на початку ХХІ ст.: «усі обіцають золоті гори. А ні одне не зробило хороше для людини. Тіки każde для себе!»

Щодо тих чинників, які все-таки зазнали змін, вони, думаю, все-таки спричинені радянською модернізацією, а отже, термін «постсоціалізм» є слухним. Йдеться про

уявлення про владу як про грабіжника, як про того, хто хоче відібрати «геть усе». Цей травматичний досвід продовжує побутувати в українському суспільстві до сьогодні.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Малевська-Шалигін А. Чи постсоціалізм? Сучасні селянські уявлення про владу і державу. На прикладі досліджень на півдні Польщі / А. Малевська-Шалигін // Народнознавчі зошити. – № 1-2. – 2010. – С. 223.
2. Там само.
3. Фоломєєв М.А. Патерналістські політичні традиції в системі відносин української держави та суспільства / М. Фоломєєв // Вісник Харківського національного університету ім. В. Каразіна. – Сер. «Питання політології». – 2009. – № 861. – Вип. 15. – С. 148-155.
4. Зоткин А. Украинский феномен: патернализм без авторитаризма [Електронний ресурс] / А.Зоткин // Диалог UA Проект «Україна». – Режим доступу <http://dialogs.org.ua/ru/project/page12423.html>
5. Эванс-Причард Э.Э. Нуэры Описание способов жизнеобеспечения и политических институтов одного из нилотских народов / Э. Эванс-Причард. – М.: Наука, 1985. – 236 с.
6. Гирц К. Политика прошлого, политика настоящего: некоторые заметки о пользе антропологии для понимания феномена новых государств / Клиффорд Гирц // Интерпретация культур. – М.: РОССПЭН, 2004. – С. 381-397.
7. Барт Ф. Личный взгляд на современные задачи и приоритеты в культурной и социальной антропологии / Ф. Барт // Этнографическое обозрение. – 1995. – № 3. – С. 45-54.
8. Динаміка населення обласних центрів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Населення_України#
9. Усна історія Степової України. – Т. 1-10. – Запоріжжя: Тандем, 2008-2012.
10. Шульга М. Правляча еліта сучасної України. / М. Шульга, О. Потехін, Н. Бойко, О. Парохонська, Т. Шульга. Аналітична доповідь № 10. – Київ, січень 1998 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://i-soc.com.ua/institute/elit.pdf>; Чому Революція Гідності не змінила українське село? [Електронний ресурс] / Calinfo. – Режим доступу: http://galinfo.com.ua/news/chomu_revolyutsiya_gidnosti_ne_zminylo_ukrainske_selo_196414.html
11. Яковенко Н. Дзеркала ідентичності. Дослідження з історії уявлень та ідей в Україні XVI – початку XVIII ст. / Н. Яковенко. – К.: Laugus, 2012. – С. 404.
12. Там само. – С. 412.
13. Там само. – С. 413.
14. Там само. – С. 414.
15. Крижанівська О.О. Держава і церква в уявленнях селян Правобережної України доби скасування кріпосного права / О.О. Крижанівська // Проблеми історії України XIX – початку XX ст. – Вип. XII. – К.: Ін-т історії України НАН України, 2006. – С. 156.
16. Присяжнюк Ю.П. Українське селянство Наддніпрянської України: соціоментальна історія другої половини XIX – початку XX ст. / Ю.П. Присяжнюк. – Черкаси: «Вертикаль», 2007. – С. 336.
17. Там само.
18. Там само. – С. 337.
19. Записано у с. Широке Василівського р-ну Запорізької області від Бондаренко М.Ю., 1910 року народження // Усна історія Степової України. – Т. 1. – Запоріжжя: Тандем, 2008. – С. 2-4.
20. Записано у с. Мала Білозірка Василівського р-ну Запорізької області від Кругляк М.В., 1916 року народження // Усна історія Степової України. – Т. 2. – Запоріжжя: Тандем, 2008. – С. 17.
21. Записано у с. Синюхін Брід Первомайський р-н, Миколаївська обл. від Карпової М.Г., 1910 року народження.
22. Записано у с. Мала Білозірка Василівського р-ну Запорізької області від Кругляк М.В., 1916 року народження... – С. 19.
23. Записано у с. Широке Василівського р-ну Запорізької обл. від Детюк Н.О., 1929 року народження // Усна історія Степової України. – Т. 1. – Запоріжжя: Тандем, 2008. – С. 39.
24. Записано у с. Широке Василівського р-ну Запорізької обл. від Карнаух Н.Я., 1917 року народження // Усна історія Степової України. – Т. 1. – Запоріжжя: Тандем, 2008. – С. 51-52.
25. Записано у с. Широке Василівського р-ну Запорізької області від Амелікіної Н.Г., 1925 р.н. // Усна історія Степової України. – Т. 1. – Запоріжжя: Тандем, 2008. – С. 6.
26. Записано у с. Широке, Василівського району Запорізької обл. від Демченко Г.Х. 1922 р.н. // Усна історія Степової України. – Т. 1. – Запоріжжя: Тандем, 2008. – С. 29.
27. Записано у с. Широке Василівського р-ну Запорізької обл. від Карнаух Н.Я., 1917 року народження... – С. 51-52.
28. Записано у с. Широке Василівського р-ну Запорізької області від Амелікіної Н.Г., 1925 р.н... – С. 8.
29. Записано у с. Червоноармійське Василівського району Запорізької обл. від Сороки М.К., 1919 р.н. // Усна історія Степової України. – Т. 1. – Запоріжжя: Тандем, 2008. – С. 56.
30. Шульга М. Правляча еліта сучасної України...
31. Там само.
32. Там само.
33. Якиминська Л.В. Влада у світоглядних уявленнях українців (за матеріалами фольклорних текстів Степового Побужжя) / Л.В. Якиминська // Український селянин: 36. наук. праць / За ред. А.Г. Морозова. – Черкаси: Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького, 2010. – Вип. 12. – С. 123-126.
34. Записано в с. Кумарі Первомайського р-ну Миколаївської обл. від Зарицького В., 1940 р.н.
35. Записано в с. Кумарі Первомайського р-ну Миколаївської обл. від Хрустовського Є., 1936 р.н.
36. Записано в с. Кумарі Первомайського р-ну Миколаївської обл. від Зарицької А., 1931 р.н.
37. Записано в с. Кумарі Первомайського р-ну Миколаївської обл. Від Хрустовського Є., 1936 р.н.
38. Чому Революція Гідності не змінила українське село?...

Тхоржевська Тетяна *Образи держави і влади в уявленнях українського селянства*

Статтю присвячено одному з актуальних аспектів проблеми взаємодії людини та соціального простору: уявленням про владу і державу. Джерельною базою дослідження є біографічні наративи та соціологічні опитування. За допомогою генетичного та динамічного методів зроблено спробу проаналізувати розвиток уявлень про владу українського селянства впродовж радянської та пострадянської доби.

Ключові слова: постсоціалізм, патерналізм, уявлення, влада, держава, селянство

Тхоржевская Татьяна *Образы государства и власти в представлениях украинского крестьянства*

Статья посвящена одному из актуальных аспектов проблемы взаимодействия человека и социального пространства: представлениям о власти и государстве. Источниковой базой исследования являются биографические нарративы и социологические опросы. С помощью генетического и динамического методов предпринята попытка проанализировать развитие представлений о власти украинского крестьянства на протяжении советской и постсоветской эпохи.

Ключевые слова: *постсоциализм, патернализм, представления, власть, государство, крестьянство*

Tchorzevska Tatiana *Images of state and government in the views of the Ukrainian peasantry*

The article is devoted to one of the most urgent aspects of human interaction and social space: notions of power and the state. Source base study are biographical narratives and opinion polls. With the help of genetic and dynamic methods attempt to analyze the development of ideas about the power of the Ukrainian peasantry during the Soviet and post-Soviet era.

Keywords: *postsocialism, paternalism, representation, power, state, peasantry*

Рецензенти:

Тригуб О.П., д.і.н., професор

Шитюк М.М., д.і.н., професор

Надійшла до редакції 15.02.2016 р.